

Політична участь громадян України в умовах е-демократизації

Наталія Ротар,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри політології і соціології
Чернівецького національного університету
ім. Ю. Федьковича

Формування інформаційного суспільства порушує багато питань, пов'язаних з особливостями функціонування політичної системи. Найбільш актуальними можна вважати перспективи становлення електронної демократії, електронного урядування, зміни у характері, формах та якості участі громадян у політичних процесах.

В Україні проблеми е-демократизації науковці досить інтенсивно обговорюють як у спеціальних наукових розвідках, так і на сторінках періодичних видань [4 – 6; 8; 9; 12; 19; 35; 36]. Дискусія, однак, розгортається переважно навколо проблеми реалізації загальнодержавної програми „Електронна Україна”, зокрема щодо створення і ефективного функціонування е-уряду та системи дієвого е-урядування. **Метою** цієї статті є оцінка характеру і перспектив трансформації основних форм політичної участі громадян під впливом новітніх інформаційних технологій та ресурсів, що використовуються владою.

Термін е-демократія вперше запропонували науковці США та Великої Британії, і він досить швидко набув поширення в наукових колах [39, р. XII]. Зазвичай е-демократія розуміється як використання „нових інформаційних технологій для захисту та розвитку основних демократичних цінностей і, перш за все, участі громадян у процесах ухвалення рішень органами влади, тобто – залучення до політичного процесу. Ця участь має бути зорганізована так, щоб громадяни відчували власну причетність до політики та результативність витрачених зусиль” [29]. Доволі поширеним є тлумачення е-демократії як використання „інформаційно-комунікативних технологій та інформаційної структури (ІКТ) для розвитку і посилення демократичних інститутів і розширення

участі громадян у суспільній та політичній діяльності. Можливості ІКТ використовуються в межах від інформування про різних претендентів на виборні посади та про партії до участі у електронних форумах, в електронному голосуванні (е-голосування) і в електронних виборах (е-вибори)” [10, с. 12]. Д. Фукс та М. Кааза вважають, що термін е-демократія передусім варто відносити до „технологічного аспекту в тому розумінні, що сучасна демократія змінилася або може змінюватися шляхом мережного впливу громадян, організацій та інститутів через електронну комунікативну систему. Ці зміни у демократичному процесі зрештою слід оцінювати за рядом параметрів, зокрема вони повинні (1) забезпечити ухвалення ефективніших політичних рішень і (2) підвищити демократичну легітимність у частині схвалення та підтримки громадянами демократичного режиму” [цит за 23].

З розгортанням процесів демократизації на пострадянському просторі до наукового обігу було запропоновано категорію електронної демократизації, зміст якої визначається як використання Інтернет-технологій для „1) розширення доступу виборців та ЗМІ до законотворчої діяльності; 2) зниження витрат при формуванні асоціацій та об’єднань виборців; 3) підвищення ефективності зворотних зв’язків між виборцями та їх представниками у законодавчих органах влади” [2, с. 155].

Отже, стрижнем концепції е-демократії є ідея розширення форм політичної участі через використання громадянами електронних засобів та звуження можливостей влади у використанні мобілізаційних практик. Зокрема, М. Вершинін підкреслює, що „політична участь є центральною проблемою дискусій навколо електронної демократії” [3, с. 17] як у стабільних традиційних демократіях, так і в перехідних суспільствах. Для останніх найбільш дискусійною слід, напевне, вважати проблему ефективного засвоєння громадянами нових можливостей політичної участі, які надаватимуться їм ресурсами електронної демократії.

На тлі позитивних тенденцій ширшого залучення громадян до участі в політичних процесах (у порівнянні з попереднім етапом розвитку демократії) цікавими є думки скептично налаштованих вчених. Так, К. Гіл і Дж. Хьюз, оцінюючи перспективи підвищення політичної активності громадян, які мають можливість приєднуватися до онлайн-аудиторії в обговоренні політичних питань, зазначають, що „...Інтернет не змінює людей, він тільки дозволяє їм робити те саме, але по-іншому... Всупереч утопічним уявленням, Інтернет, його розвиток навряд чи перетворить незацікавлених, непоінформованих, байдужих громадян на зацікавлених, інформованих та активних кібергромадян” [40, р. 157]. Додамо, що політична онлайн-активність абсолютно не означає подібної активності в реальному політичному процесі, проте вона спроможна підвищувати рівень політичної компетентності.

Процес становлення е-демократії охоплює п’ять основних етапів, на

кожному з яких формується уява та засвоюються нові можливості участі громадян у політичному процесі.

1. Етап виникнення веб-присутності пов'язаний з виходом інституційних суб'єктів політики в електронні мережеві структури з метою поширення інформації політичного характеру серед громадян.

2. Етап просування веб-присутності передбачає одержання громадянами постійно оновлюваної інформації про діяльність та політичні пропозиції інституційних суб'єктів політики. На цьому етапі у громадян з'являється можливість коментувати діяльність інститутів влади, давати їй оцінки та надсилати пропозиції щодо підвищення ефективності політичного управління.

3. Етап інтерактивної веб-присутності відзначається посиленням інтенсивності взаємодії між громадянами і владними структурами. Зокрема, у громадян з'являється можливість отримувати потрібні документи, підписувати їх, записуватися на прийом до посадовців різного рівня, брати участь в електронних зібраннях, мітингах тощо.

4. Етап трансакційної веб-присутності більше зорієнтований на задоволення повсякденних потреб громадян, оскільки в його межах вони мають можливість отримувати різного роду документи та укладати угоди.

5. Етап повного інтегрування веб-присутності передбачає завершення становлення е-демократії, що дозволить реалізувати електоральні форми політичної участі через електронні мережі, брати участь у мережевих публічних форумах, засіданнях органів державної влади та управління. Саме цей етап підкреслює зростаючу мережеву політичну активність громадян [31, с. 401 – 402].

У країнах Західної Європи досить поширеною стає участь громадян у виборчих кампаніях у системі онлайн, яка передбачає, окрім традиційних, чотири нові форми, зокрема – маркетинг партійної політики і кандидатів; обмін інформацією і думками між виборцями; участь в обговоренні матеріалів друкованих та онлайн-ЗМІ; участь у формуванні нового, відкритішого стилю політики [38, р. 681; 11, с. 105].

За оцінками експертів, становлення е-демократії в Україні долає шлях від першого до другого етапу, свідченням чого є те, що серед усіх ідей е-демократії найбільшого поширення набула доволі функціональна ідея електронного уряду (е-уряду), під яким зазвичай мають на увазі „єдину соціально відповідальну та інформаційно відкриту, з постійним зворотним зв'язком, установу” [17]. О. Голобуцький справедливо підкреслює, що суть проблеми використання владними структурами можливостей ІКТ в процесах політичного управління ширша за категорію е-уряду, вона адекватніше відображається за допомогою поняття е-урядування [5; 13]. Е-урядування унаочнює потребу уряду вести постійний діалог з громадянами, реагувати на їх пропозиції і запити, стимулюючи в такий спосіб інтерес до політики та активні форми політичної участі. Для е-

урядування пріоритетним є підвищення постійної обізнаності громадян про діяльність органів державної влади та управління усіх рівнів; доступність державної інформації та її оперативна трансляція користувачам; підтримка і посилення зворотного зв'язку між владою і суспільством; пряма участь громадян у діяльності органів державної влади й управління; підтримка політичних процесів, спрямованих на розвиток та вдосконалення демократії участі.

Для оцінки потенціалу е-демократії в Україні, перспектив реалізації ідеї е-урядування та формування діалогових моделей політичної е-участі, на нашу думку, можна використовувати такі напрями вимірювання цих процесів: рівень розвитку телекомунікаційної інфраструктури та доступу до Інтернету громадян; основні параметри ресурсної бази політичного Уанету; розвиток людського капіталу, який визначає реальний попит на ресурси для автономної політичної участі.

Проаналізуємо їх.

Рівень розвитку телекомунікаційної інфраструктури та доступу до Інтернету громадян. Загалом в Україні відзначається позитивна динаміка збільшення користувачів Інтернету. Якщо 2000 року їх було 500 тисяч, то 2005 року – 5 мільйонів 653 тисячі [21; 22; 33; 7]. За оцінками дослідників, у найближчі 6 – 7 років кількість потенційних Інтернет-користувачів може сягнути 13 мільйонів осіб [1, с. 24]. Процес зростання кількості Інтернет-користувачів підтримується, насамперед, чинниками соціально-економічного характеру: розвитком системи освіти; рівнем доходів, структурою витрат і рівнем зайнятості населення; рівнем розвитку інформаційних технологій.

Однак, перш за все, для перетворення Інтернету на реальний рушій демократичних процесів необхідно демократизувати доступ до глобальних комп'ютерних мереж, „а ця проблема залежить від забезпечення масового доступу до інтерактивних комунікацій. В іншому випадку електронна демократія неминуче перетворюється на авторитарно керовану або некеровану систему управління суспільством за допомогою відповідних методів та засобів” [17].

Регіональна структура Інтернет-користувачів в Україні засвідчує, що більшість з них зосереджена у великих містах. Зокрема, в лютому 2005 року 52,86 % користувачів проживало у Києві (для порівняння – 2001 року тут було зосереджено 76 % користувачів), в Дніпропетровську – 8,67 % (2001 рік – 5 %), в Одесі – 6,84 % (2001 року – 5 %). Тільки у восьми регіональних центрах України – Києві, Дніпропетровську, Одесі, Донецьку, Львові, Харкові, Запоріжжі, Сімферополі подолано стотисячний рубіж кількості користувачів, що складає 87,7 % від загальної їх кількості в Україні в цілому [34; 35]. У Чернівцях, Хмельницькому, Кіровограді, Луцьку, Житомирі, Івано-Франківську, Рівному кількість Інтернет-користувачів не перевищувала 30 тисяч осіб. Отже, в

регіональному зрізі фіксується суттєва диспропорція у доступі до Інтернет-ресурсів.

Основні параметри ресурсної бази політичного Уанету. Незважаючи на те, що суто політичні ресурси охоплюють незначну частину Уанету (47 % інформації в українській частині Інтернету є інформацією про діяльність суб'єктів господарювання, 16,6 % складають інформаційно-довідкові ресурси, 14,8 % – розважальна інформація, 4,4 % – інформація про діяльність закладів науки та освіти, 6 % – електронні ресурси ЗМІ, 1,3 % – сервери з інформацією про діяльність органів державної влади та управління [35]), більшість інституційних суб'єктів політики все ж присутні в ньому. Найпотужнішим серед них є держава, репрезентована офіційними сайтами Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, „Урядовий портал”, через який можна вийти на сайти усіх міністерств, відомств та установ. Власні сайти мають практично всі політичні партії, зареєстровані міністерством юстиції. Альтернативними до державних ресурсів у політичній частині Інтернет-простору є численні проекти неурядових організацій, однією з цілей яких є формування автономних моделей політичної участі громадян та зниження ефективності мобілізаційних практик влади.

Створення „Урядового порталу” до певної міри розширило спектр форм е-участі громадян. Зокрема, вони отримали можливість опосередковано брати участь в публічних обговореннях, громадських слуханнях та засіданнях круглих столів, а з їх результатами і резолюціями знайомитися на порталі КМУ. Найбільше суті е-демократії відповідає проведення Інтернет-конференцій членів уряду, участь у яких може взяти будь-який громадянин країни. Перша така конференція відбулася 7 липня 2005 року, на якій тодішній перший віце-прем'єр України А. Кінах відповідав на запитання користувачів мережі та журналістів, присутніх у залі, стосовно оцінки та перспектив інвестиційного клімату в Україні [18]. Під час конференції „Урядовий портал” відвідало більше тисячі громадян, одночасно на порталі перебувало більше ста осіб. За правилами проведення Інтернет-конференцій на сайті КМУ, в першу чергу відповіді давалися на 10 запитань, отриманих до початку конференції, – таких, що набрали найбільшу кількість голосів користувачів; 10 запитань, отриманих під час проведення конференції; 10 запитань – від журналістів і представників громадських організацій, присутніх в залі. Архів стенограми конференції зберігається на „Урядовому порталі”, він доступний усім користувачам мережі.

Процес проведення Інтернет-конференції довів не тільки ефективність використаних інформаційних технологій та продемонстрував сучасні можливості Інтернет-спілкування (від попередньої акумуляції запитань спікером до отримання додаткових запитань безпосередньо під час

конференції та демонстрації слайдів, зроблених у залі), а й задекларував доволі високий рівень політичної е-участі громадян, сформовану у них потребу та можливість дистанційної діалогової взаємодії з владою.

Аналіз сайтів обласних державних адміністрацій (ОДА) засвідчив, що всі вони, згідно з указом Президента „Про додаткові заходи щодо забезпечення реалізації громадянами конституційного права на звернення” (13 серпня 2002 р., № 700/2002), пропонують громадянам використовувати форму е-звернення до органів державної влади та управління, однак на жодному з них не наводиться статистика щодо кількості та суті е-листів громадян. Е-листування на більшості сайтів ОДА означено фразою „Написати листа”, що не обов’язково припускає отримання відповіді, яка, до того ж (за українським законодавством) не має статусу офіційної відповіді. Показовим у цьому відношенні є сайт Чернігівської ОДА. На ньому зазначено, що громадяни мають можливість звернутися до адміністрації зі своїми запитаннями, пропозиціями, зауваженнями і побажаннями, які будуть розглянуті і при можливості (необхідності) враховані. При цьому дається електронна адреса адміністратора сайту і зазначається, що офіційними зверненнями вважаються тільки документи, що надійшли у письмовому вигляді. Виходить, навіщо пропонувати громадянам вести діалог в електронному вигляді, якщо до ОДА необхідно буде звернутися персонально, а те, що е-листування допомагає підготовці такого візиту, чомусь випускають з поля зору.

Справді, за Законом України „Про звернення громадян” електронні варіанти звернень не вважаються офіційними. Так само, як і відповіді на них. Проте у цьому ж законі, поруч із заявами (клопотаннями), скаргами, зафіксована і така форма звернення до органів державної влади, як пропозиції, що належить до сфери політичної участі громадян. Стаття 3 розділу 1 визначає пропозиції (зауваження) як „звернення громадян, де висловлюється порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства” [14]. Отже, саме пропозиції з усіх видів звернень відображають діалогові механізми взаємодії влади і громадян в процесі е-урядування та в умовах е-демократизації.

Однак в структурі всіх звернень громадян до органів різних рівнів влади частка пропозицій незначна. Наприклад, у першому півріччі 2005 року до громадської приймальні Президента В. Ющенка надійшло 97300 звернень. Порівняно з таким же періодом 2004 року, фіксується суттєве збільшення кількості звернень, оформлених у якості відгуків (пропозицій) на соціально-політичні події в державі (зростання в 11 разів), щодо роботи

органів місцевої влади та управління (зростання у 8 разів), щодо діяльності партій, профспілок та інших об'єднань (зростання у 6 разів), щодо економічного реформування, підприємництва, політики цін та податків (зростання у 3 рази). Зазначимо, що більше 92 % всіх звернень надійшло поштою з регіонів, які є лідерами Інтернет-активності в Україні: з Києва – 10,5 %, Донецька – 7,2 %, Дніпропетровська – 6,8 %, Одеси – 5,1 %, Львова – 4,9 % [27]. На нашу думку, пропозиції громадян є такою формою політичної участі, яка не передбачає швидкої реакції влади на звернення одного громадянина або групи громадян – для такої реакції повинна зібратися критична маса пропозицій. Саме можливість надіслати електронним листом пропозицію, яка матиме офіційний характер та отримати таким шляхом офіційну відповідь сприятиме формуванню у громадян відчуття причетності до політичного процесу і сприятиме моделюванню автономного характеру їх політичної участі.

Загалом, оцінюючи використання громадянами України надсилання пропозицій до органів влади в якості форми політичної участі, зазначимо, що їх частка серед усієї сукупності звернень ще низька. Наприклад, 2003 року з усіх звернень, що надійшли до КМУ, питома вага пропозицій становила 18 % (заяви – 77 %, скарги – 5 %). Подібна тенденція зберігалася і 2004 року та відобразилася на регіональному рівні. Зокрема, до Полтавської ОДА від громадян не надійшло жодної пропозиції, натомість за перші чотири місяці року – 2272 письмові та 280 усних заяв і скарг; до Львівської ОДА протягом усього 2004 року надійшло 7956 звернень, серед яких пропозиції становили тільки 2,1 %; за десять місяців 2005 року до Закарпатської ОДА надійшло 6391 звернення від громадян, серед яких пропозицій – 60.

Слід зазначити, що в окремих областях влада широко практикує особисті контакти з громадянами, зокрема, виїзні прийоми. У Львівській області 2004 року керівники ОДА провели 45 виїзних прийомів, на яких побувало 700 громадян; у Закарпатській області 2005 року керівництво ОДА провело 42 виїзні зустрічі, а начальники обласних управлінь і відділів охопили виїзними зустрічами майже 400 сільських населених пунктів [15; 30; 24].

У більшості областей громадяни мають можливість використовувати форми політичної участі, типові для етапу теледемократії (який на Заході розпочався ще в 1960 роках, а сьогодні майже витіснився е-демократією). У Кіровоградській області, наприклад, на запитання, надіслані громадянами електронною поштою до ОДА, даються відповіді кожної останньої п'ятниці місяця під час прямого телеефіру. У Вінницькій області щосереді керівництво ОДА практикує прямий телефонний зв'язок „Запитай у влади”, щотижневий прямий ефір по місцевому радіо і телебаченню. На Закарпатті запроваджено постійно діючу телефонну „Гарячу лінію” в газеті „Новини Закарпаття”.

Найбільш стимулюючими до використання громадянами форм політичної е-участі є сайти Київської, Волинської та Луганської ОДА.

Київська ОДА пропонує ефективну модель надсилання запитів, яка передбачає авторизацію, логін та пароль, що дозволяють громадянам стежити за розглядом звернення в системі он-лайн. Одночасно громадяни мають змогу висловити власну думку щодо проектів постанов, розпоряджень та інших документів, які планує приймати ОДА. Щось подібне практикує і Харківська ОДА.

Луганська ОДА підтримує дієвий „Форум” із заявленими напрямками обговорення: ситуація в Україні, життя регіону, економіка регіону, пропозиції та зауваження, обговорення проектів розпоряджень. Громадяни можуть запропонувати і власні теми для обговорення. І хоча Інтернет-активність луганців невисока, така форма політичної участі перспективна з огляду на формування діалогових інструментів взаємодії між громадянами і владою.

Волинська ОДА заохочує громадян до використання однієї з найефективніших форм е-участі – участі в щомісячних Інтернет-конференціях голови ОДА і його заступників. З архіву цих конференцій довідуємося, що частка пропозицій щодо соціально-економічного та політичного розвитку регіону незначна, проте має тенденцію до зростання. Ці заходи сприяють поступовому формуванню досвіду політичної Інтернет-активності у громадян.

Оцінюючи масштаби засвоєння державними структурами Інтернет-простору, слід звернути увагу на те, що український уряд, забезпечений електронним інтерфейсом, суттєво відрізняється від е-уряду, який не тільки спирається на інші принципи роботи, а й реально працює для громадян. Аналіз інформації „Урядового порталу” засвідчує, що більшість інформації, призначеної для громадян, надто заформалізована і не передбачає зворотної реакції влади на запити і звернення громадян. Тим часом авторитетний консультант з е-урядування та е-демократії С. Коулман зазначає: „Немає жодного сенсу запускати консультацію, запитувати людей про те, що вони думають, якщо ніхто не збирається їм відповідати. Це просто образливо” [16].

Розвиток людського капіталу, який визначає реальний попит на ресурси для автономної політичної участі. До інформації, розміщеної на політичних сайтах Уанету, звертається менше відсотка Інтернет-користувачів. Постійно функціонує тільки близько трьох десятків живих форумів на політичні теми, кількість повідомлень на яких перевищує сотню на місяць. Причина: більшість громадян не має мотивів до використання активних форм політичної участі, універсальним серед яких є прагнення впливати на владу задля захисту своїх інтересів або зміни політичної/соціально-економічної ситуації.

Зважаючи на те, що в Україні найдієвішим способом впливу на владу

виявився неконвенційний Майдан, тоді як конвенційні способи впливу на неї не викликають зворотної реакції, у громадян зникає мотивація до участі в політичних процесах, активний інтерес до політичного життя. Такі тенденції політичної участі знайшли своє відображення в усіх формах е-участі, коло яких обмежується переглядом сайтів Інтернет-новин, відображаючи сформовану та постійно відтворювану орієнтацію на виконання в політичному процесі ролі пасивних спостерігачів.

Свого часу Б. Бімбер зазначив: „У нас поки що немає жодних підстав заперечувати тезу, сформульовану С. Вербою та Дж. Наєм майже три десятиріччя тому, що у XX столітті доступність політичної інформації не мала прямого зв'язку з рівнем участі у політиці. Така жорстка реальність розчаровує тих, хто очікує відродження політичної участі шляхом збільшення доступу до інформації” [37, р. 158]. О. Голобуцький додає, що реалізації ідеї е-демократії в Україні протидіє кілька факторів: низький освітній рівень молоді, яка звертається до Інтернету; низький рівень політичної активності молоді у порівнянні з іншими віковими групами громадян; складний процес адаптації людей похилого віку до соціальних інновацій; надання переваг освіченими громадянами соціальній, а не політичній активності, зокрема – бізнес-активності, яка в Україні з політикою несумісна [4, с. 38].

Отже, перспективи становлення е-демократії та реалізації ідеї е-урядування багато в чому залежать від поширення ідей інформаційного суспільства серед широкого загалу. Саме з такою метою в Україні створено політичну партію „Інформаційна Україна”, лідером якої став А. Колодюк, представник фонду „Інформаційне суспільство України”, керівник робочої групи зі створення проекту „Національна стратегія розвитку інформаційного суспільства України”. Статутні документи декларують „Інформаційну Україну” як політичну партію, „яка діє на принципах добровільності, рівноправності та спільності інтересів її членів та об'єднує у своїх лавах громадян України. Її мета – створення умов для побудови інформаційного, вільного, демократичного, солідарного, економічного, ефективного та екологічно безпечного суспільства на засадах свободи, демократії, соціальної справедливості й солідарності” [32]. Однією з головних цілей партія проголошує залучення народу до свідомого прийняття рішень і вирішення своєї долі, реалізації влади й власності через утвердження та постійне вдосконалення механізмів демократії; запровадження інформаційної демократії та електронного уряду, які оптимізують управління державою, оздоровляють відносини всередині суспільства, зменшать соціальну напругу.

Здавалося б, якщо партія своїм існуванням та акціями прагне унаочнити, що в „Україні існує повноцінне інформаційне суспільство як елітарний клас, який може диктувати свої правила гри тому середовищу, яке сьогодні прийнято вважати політичною елітою. Чисельність цього

класу становить сьогодні 7 млн. чоловік”, то з метою стимулювання „людей, задіяних у сфері інформаційно-комунікативних технологій, тобто журналістів, фахівців з ІТ, студентів, працівників науки й освіти, користувачів Інтернет” [26] до використання „Інформаційної України” в якості структури входження до політичної системи, вона повинна пропонувати до використання форми політичної участі громадян, типові для е-демократії. Натомість, за статутом партії, вступ до неї, звітно-виборча процедура та інші аспекти внутрішньопартійного процесу тільки частково ґрунтуються на принципах, пропагованих самою партією, хоча в її програмі записано, що одна з трьох фундаментальних складових інформаційного суспільства – політична – має реалізуватися „через нові методи інформаційної демократії та електронного урядування” [28]. На нашу думку, одним з таких методів є зміна характеру взаємодії між партійною верхівкою і членами партії, наслідком чого було б залучення членів партії до автономних форм політичної участі не тільки у внутрішньопартійному житті, а й у загальнонаціональному політичному процесі.

Безперечно, „Інформаційна Україна” використовує у своїй діяльності певні механізми, що розширюють можливості політичної участі громадян. Однак вони за своєю суттю не відрізняються від механізмів, до яких звертаються сучасні парламентські партії України, зокрема – організація он-лайн форумів, відкритого он-лайн обговорення партійних документів, он-лайн висловлення пропозицій. Проте певним ноу-хау є одна з акцій партії „Кіса, куку!”, в якій „Інформаційна Україна” пропонує активно використовувати традиційну мову спілкування у мережі Інтернет для реалізації двох цілей. „Перша – ми розраховуємо на те, що слова „Бабруйск”, „Животное”, „Киса”, „Прикольный штрих”, „Кг/ам”, „Жжечь”, „Пишы исчо”, „Баян” тощо слугуватимуть знаками впізнавання один для одного в інформаційному суспільстві. ...Друга мета – маркірувати існуючу українську політику як суцільне „кісакукування”, тобто зафіксувати, що вона перебуває на тому ж змістовому рівні, що й розмови провінційних підлітків в Інтернет-чаті”, – заявив на одній з прес-конференцій Д. Белянський [26]. Вище зазначалося, що 87,7 % користувачів Інтернету зосереджені у восьми досить не провінційних містах України, з них 52,86 % – у Києві, то про яких провінційних підлітків йдеться? З іншого боку – навіщо „впізнаватися” з провінційними підлітками, якщо вони вже доросли до рівня української політики, який, за оцінками „Інформаційної України”, доволі низький? Такі заяви, на нашу думку, більше відповідають дискурсивній лексиці політичного хепенінгу, їх непросто співвіднести з програмовими цілями партії.

Водночас план дій партії „Володієш інформацією – володієш світом”, винесений на обговорення на партійному сайті, в частині „Впровадження нового типу відносин у системі „громадяни – бізнес – влада”, є доволі

конструктивним, особливо з огляду на пропозиції розширення спектра форм політичної е-участі громадян. Зокрема, партія ініціює поступове впровадження системи е-голосування на національних і місцевих виборах та підтримує ідею повного впровадження системи „Електронного Уряду” в управління державою [25].

Отже, процеси е-демократизації політичних відносин знову актуалізують проблему оновлення формату політичних партій. В країнах стабільної демократії одним з напрямів такої трансформації є поступове формування нового типу партій – кіберпартій, концептуальну модель яких сформулювала Е. Маргареттс (Лондонська школа публічної політики) [42]. Дослідниця вважає, що кіберпартії є продовженням еволюційного шляху розвитку інституту політичних партій; вони дещо подібні до картельних партій. Основою діяльності кіберпартій є мережеві технології комунікації, що опосередковують взаємодію між організаційними партійними структурами і виборцями. Цей тип політичних партій не передбачає інституту формального членства у них, що позначається як на внутрішній структурі партії, так і на принципах її функціонування у політичному просторі. Кіберпартії розширюють можливості участі громадян у реальній політиці, стимулюючи її автономні форми.

Іншими перевагами кіберпартій вважаються: відносно низька капіталоемність, яка розширює можливості доступу партій до потенційних виборців; висока ефективність двостороннього зв'язку між віртуальними членами партії та її лідерами; постійне функціонування внутрішньопартійного дискурсу, який має відкритий характер не тільки для партійного керівництва, а й для всіх, хто підтримує ідеї партії; сприятливі можливості для артикуляції та агрегації інтересів через віртуальні форуми і конференції; кращі можливості для розвитку зв'язків між партіями і її прихильниками (виборцями); надання громадянам партійних матеріалів у зручному форматі; відкритий стиль вироблення стратегії і тактики у формі діалогу; рівні можливості для всіх учасників комунікації [20, с. 62 – 63].

Говорити про формування подібного типу партій в Україні у середньостроковій перспективі не доводиться. Однак використання партіями інформаційно-комунікативних технологій дає їм реальні можливості поширювати свої ідеї на великі аудиторії і залучати нових членів з числа симпатиків партійної ідеології, а членам партії – здобувати досвід е-участі, який згодом використовуватиметься у загальнонаціональному політичному процесі.

Отже, було б помилкою, ведучи мову про е-демократію, наголошувати на інформаційних технологіях, які сьогодні в Україні розуміються, насамперед, як механізм, здатний підтримати реалізацію ідеї демократії.

Тому е-демократія з типовими тільки для неї формами політичної участі не може вважатися альтернативою представницькій демократії як в Україні, так і в стабільних політичних системах демократичного типу. Однак її можливості, і, зокрема, щодо розширення спектра взаємодії між громадянами і владою, прискорення реакцій влади на звернення громадян (формування зворотного зв'язку), роз'яснення громадянам завдань і настанов влади, повинні активно використовуватися для прискорення процесів демократизації в українському суспільстві.

Метою е-демократизації в Україні є прагнення зробити всі гілки влади відкритими для кожного громадянина, що забезпечить йому більше можливостей для активної політичної участі. Використання владою нових технологій у політичних відносинах, які передбачають залучення більшої кількості громадян до процесів управління, може стати одним з імовірних механізмів її легітимації.

Однак більшість органів влади не готові до реалізації ідеї е-урядування; зокрема, в частині „уряд – громадянам”. На нашу думку, політична активність громадян була б набагато вищою, якби такий вид звернень, як пропозиції, подані в електронному вигляді через мережу Інтернет, набули статусу офіційних звернень. Використання владою Інтернет-ресурсів у політичному управлінні сприятиме формуванню практики двостороннього діалогу між владою і громадянами, залученню громадян до політичного дискурсу. Тому сьогодні першочерговим завданням влади є не стільки забезпечення вільного доступу до Інтернету, скільки роз'яснення громадянам для чого вони можуть використовувати його ресурси. Тільки тоді одним із наслідків реалізації ідеї е-урядування стане налагодження діалогових інструментів офіційної взаємодії між владою і громадянами, основою яких є надання владою всього комплексу офіційної інформації, що сприяє формуванню конвенційних моделей політичної участі громадян.

Література:

1. **Благодетелева-Вовк С. Л., Благодетелев С. В.** Оцінка росту числа потенційних користувачів Інтернету в Україні на період до 2005 року / / Маркетинг в Україні. – 2002. – № 1. – С. 21 – 24.
2. **Вершинин М. С.** Электронная демократия как компьютерно-опосредованная форма политической коммуникации // Материалы международной научно-практической конференции „Коммуникация: теория и практика в различных социальных контекстах”. – Пятигорск: Изд-во ПГЛУ, 2002. – Ч. 1. „Коммуникация - 2002”. – С. 153 – 155.
3. **Вершинин М. С.** Электронная демократия: российские перспективы // Информационное общество. – 2002. – Вып. 1. – С. 17 – 18.
4. **Голобуцкий А.** Цифровая демократия: реалии и перспективы //

Электронное правительство и электронная демократия. Сборник докладов. II Международная конференция, Киев. 12 апреля 2002 г. – К., 2002. – С. 37 – 39.

5. **Голобуцький О.** Концепція електронного урядування і сучасні потреби України // Політичний менеджмент. – 2005. – № 5 (14). – С. 75 – 86.

6. **Голобуцький О. П., Шевчук О. Б.** Електронний уряд. – К.: ЗАТ „Атлант UMS”, 2002. – 173 с.

7. Голова Держкомзв'язку: Число користувачів Інтернету в Україні перевищило 1 млн. // http://www.intellect.org.ua/index.php?lang=u&theme_id=10472&material_id=11177

8. Громадяни у пошуках інформації: українські реалії. Під. ред. І. Підлуської. – К.: Агенство „Україна”, 2005. – 178 с.

9. Доступ до інформації та електронне урядування / Авт.-упорядники М. С. Демкова, М. Ф. Фігель. – К.: Факт, 2004. – 336 с.

10. **Дрожжинов В. И.** Электронное правительство // Совершенствование государственного управления на основе его реорганизации и информатизации. Мировой опыт. – М.: Эко-Трендз, 2002. – С. 11 – 88.

11. **Дрожжинов В. И., Штрик А. А.** Электронная демократия и поддерживающие её технологии // Технологии информационного общества – Интернет и современное общество: труды VI Всероссийской объединенной конференции. Санкт-Петербург, 3 – 6 ноября 2003 г. – СПб.: Изд-во филологического ф-та СПбГУ, 2003. – С. 101 – 110.

12. Електронне інформаційне суспільство України: погляд у сьогодення і майбутнє / Академія правових наук України. – К.: ТОВ „Інжиніринг”, 2005. – 163 с.

13. Електронний уряд як концепція державного управління в інформаційному суспільстві. За матеріалами О. Голобуцького, О. Шевчука „Електронний уряд” // http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=10238324&cat_id=2251559

14. Закон України „Про звернення громадян” // <http://www.prezident.gov.ua/content/2001.html>

15. Звернень меншає, але проблем соціального характеру стає більше // <http://www.obladmin.poltava.ua/egi-bin/oda/oda.pl?chain=43&nl==564>;

16. Интервью с профессором Стивеном Коулманом. Взято Андреем Марусовым, Вильнюс, 19 мая 2004 г. на семинаре по публичным онлайн-консультациям // <http://www.e-uriadnik.org.ua/modules.php?name=News&life=article&sid=1117>

17. **Ирхин Ю.** Электронная демократия и управление: британский опыт и российские реформы // <http://www.ukpolitics.ru/rus/members/15/15.doc>

18. Інвестиційний клімат України: оцінка і перспективи. Інтернет-конференція А. Кінаха 7 липня 2005 р. // <http://www.kmu.gov.ua/control/inetconference?cid=18179244>
19. Інформаційне суспільство. Шлях України. – К., 2004. – 290 с.
20. **Каринцев О. А.** Киберпартии как результат трансформации политических партий в информационном обществе // Партии и выборы: Хрестоматия. Отв. ред. и сост. Н. В. Анохина, Е. Ю. Мелешкина. В 2-х частях. – М.: ИНИОН, 2004. – Ч. 2. – С. 61 – 63.
21. Кількість користувачів Інтернету в Україні в 2003 р. збільшилося в 1,5 раза – до 3,8 млн. осіб // <http://www.telekritika.kiev.ua/news/?id=13038&print=yes>
22. Кількість користувачів Інтернетом в Україні за рік виросла вдвічі // <http://www.telekritika.kiev.ua/news/?id=24997>
23. **Кулик А. Н.** Электронная демократия для трансформирующегося общества России: пределы возможного // <http://conf.infosoc.ru/2003/03-rGOVf09.html>
24. Підсумки роботи зі зверненнями громадян, що надійшли до ОДА за 10 місяців 2005 р. // <http://www.carpathia.gov.ua>
25. План дій „Володієш інформацією – володієш світом!”. Проект для обговорення // <http://www.info.org.ua/?ctype=content&menu=about&submenu=forwork&l=ukr&item=69&next=0>
26. Прес-реліз „Початок інформаційної революції: вибори як час відстоювати інтереси” // <http://www.info.org.ua/?ctype=content&menu=pcenter&submrnu=news&l=ykr&item=82>
27. Прес-служба Президента України Віктора Ющенка // http://www.prezident.gov.ua/news/data/6_1694.html
28. Програма партії „Інформація Україна” // <http://www.info.org.ua/?ctype=content&menu=about&submenu=programm&l=ukr&item+13&next=0>
29. Проект электронной демократии. Government online international network // <http://www.governments-online.org/projects/e-democracy/>
30. Протягом 2004 року до Львівської облдержадміністрації надійшло 7956 зверень // <http://www.loda.gov.ua/oda/newsarticle;1694/>
31. **Сморгунов Л. В.** Электронное правительство и административно-политические реформы // Политическая наука в современной России: время поиска и контуры эволюции: Ежегодник 2004. – М.: РОССПЭН, 2004. – С. 393 – 412.
32. Статут партії Інформаційна Україна // <http://www.info.org.ua/?ctype=content&menu=about&submenu=statut&l=ukr>
33. **Степанець В.** Аудиторія Уанет, характеристика користувача як виборця // <http://e-ukraine.org.ua/publications/politics/Stepanets.htm>
34. Українська аудиторія Інтернету зросла на 100 тис. чоловік // http://www.prt.dp.ukrtelecom.ua/ua/world_communication/?id=1236

35. **Шевчук О.** Власть и Информационное общество в Украине // <http://www.e-ukraine.org.ua/index.php?mod=article&id=27>
36. **Шевчук О. Б., Голобуцький О. П.** Е-Ukraine. Інформаційне суспільство: бути чи не бути? – К.: ЗАТ „Атлант UMS”, 2001. – 102 с.
37. **Bimber B.** The Internet and political transformation: populism, community, and accelerated pluralism // *Polity*. – 1998. – P. 133 - 160.
38. **Coleman S.** Online campaigning // *Parliamentary affairs*. – L., 2001. – Vol. 54, N 4. – P. 679 – 688.
39. *Digital democracy: Policy and politics in the wired world.* Ed. by C. J. Alexander and L. A. Pal. – Oxford: Oxford University Press, 1988.
40. **Hill K. A., Hughes J. E.** Cyberpolitics: Citizen Activism in the age of the Internet. – Oxford: Rowman and Littlefield Publishers Inc., 1998.
41. **Margaretts H.** The cyber party // ECPR joint of workshops. Papers to workshop „The causes and consequences of organizational innovation in European political parties”. – Grenoble, 2001.